

mavi lâle

yitik lâle

nazan bekirođlu

MAVİ LÂLE
Nazan Bekirođlu

Deneme

TİMAŞ YAYINLARI | 776
Edebiyat Kitaplığı-Deneme | 3

KAPAK TASARIMI
Ravza Kızıltuğ

1. BASKI
Eylül 2002, İstanbul

23. BASKI
Mart 2020, İstanbul

ISBN

ISBN: 978-975-362-692-7

9 789753 626927

TİMAŞ YAYINLARI
Cađalođlu, Alemdar Mahallesi,
Alayköşkü Caddesi, No: 5, Fatih/İstanbul
Telefon: (0212) 511 24 24

timas.com.tr

timas@timas.com.tr

   timasyayingrubu

Kültür Bakanlığı Yayıncılık
Sertifika No: 45587

BASKI VE CİLT
Međa Basım
Cihangir Mah. Güvercin Cad. No:3 Baha İş Merkezi
Avcılar / İstanbul
Tel: (0212) 412 17 00
Matbaa Sertifika No: 44452

YAYIN HAKLARI

© Eserin her hakkı anlaşmalı olarak
Timaş Basım Ticaret ve Sanayi Anonim Şirketi'ne aittir.
İzinsiz yayımlanamaz. Kaynak gösterilerek alıntı yapılabilir.

İÇİNDEKİLER

Güz Yazısı / 9

Güz Yazısı / 11

Mayıs İhtilâli / 13

Aşklar ve Suretler / 17

Aşklar ve Suretler / 19

Suret Üzerine / 22

Rüya / 25

Mazi ile Muaşaka / 28

Haydi Uyuma / 31

Kitaba İstiğna / 34

Arka Kapak Yazısı / 37

Bir Avuç Kadınlılar I / 40

Bir Avuç Kadınlılar II / 43

“Bir Kaftanını Giymedim Bir Hil’atini Görmedim” / 45

Gül ve Kelâm / 51

Yeniden Ölebilirim / 53

Kiraz Ağacı / 56

Kar Manzarası / 59

İstanbul’un Çok Yüzü / 62

O Hiç Müze Olamadı / 65

Sır Kâtibi / 68

Padişah / 71

6 ◆ mavi lâle

- Sarı Güller Mevsimi / 75
Yitik Lâle / 78
Refakat, Mavi Lâle ve Ölü Şehzade / 81
Toprağa Düşünce Lâle / 84
Kapı / 87
Cümle Kapısı / 90
Cümle ile Kalbin Arası / 93
Gül ve Kelâm / 96
Gecikmiş Bir Gül Yazısı / 99
Gülbahar / 102
Üsküdar Randevusu / 105
Dönüş Güzergâhı / 108
Çok Sade Bir Hikâye / 111
Menekşe, Bilmek ve Ölmek / 114
Züleyha'nın Üç Giysisi Züleyha'nın Aynaları / 117
Ukde / 120

PollyAnna, Kızım ve Ben / 123

- İş Olsun / 125
Ben O Değilim / 128
Yetenek / 131
PollyAnna, Kızım ve Ben / 134
23 Nisan ve Hüseyin Rahmi / 137

Arka Sıradaki Öğrenci / 141

- Bozkırkurdu ve Arka Sıradaki Öğrenci / 143
"Yaşama Sanatı" / 146
"Diriliş" / 149
Benimki Bir Oyundu Sizinki Bir Tutku: "Anna Karenina" I / 153
Aşk Ölümünden Büyüktür: "Anna Karenina" II / 156
"Don Kışot" / 159
İnsanlık Komedyasından Bir Kısım: "Kuzen Bette" / 162
İki Mektup / 165
"Piedra Irmağının Kıyısında Oturdum Ağladım" / 168
"Dünya Platosu" / 170
"Matrix" / 173
"Kara Kedi Ak Kedi" / 176

Ölüm Aşkta Doretince: "Joe Black" / 179
Bir Metin Olarak "Melekler Şehri" / 182

Giotto'nun Dairesi / 185

Oscar Wilde / 187
Mağlûplar / 190
Gerçekte Yaşamadılar mı? / 192
Ya Basılmamış Olsaydı / 195
Olağanmış Gibi Olağanüstü / 198
Giotto'nun Dairesi / 201
Şiir ve İlham / 204
Dil Üzerine / 207
Ortaokuldaki Türkçe Öğretmenim / 210

Su, Sardunya ve Soru / 213

Su; Sardunya ve Soru / 215
O Nûn Artık Burada Oturmuyor / 218
Zahidin Kitabı / 221

Güz Yazısı

Dostoyevski sulusepken üzerine bir romana başlıyorken. Uzun ve sıcak bir yazın arkasından ilk yağmur damlaları, iri. Yanağımıza değiyorken. Aylardır rastlamadığımız güzellikte bir şarkı çıkıyorsa bahtımıza, sıradaki değil üçüncü sıradaki. Dilediğimiz gibi “İki gün olsun, yeter!”den çok öte kavrayınca son okuduğumuz öykü. Kestaneciler köşe başlarını tutunca. Ve aylardır karanlığı özlenmiş bir salonda, beyaz bir perdenin derinliğine çekilince biz.

Hiç bitmeyecekmiş gibi görünen uzun bir yazdan selâmetle çıkmak azımsanır şey değildir. Şükür yaz bitmiş, güze girmişizdir.

Güz bu kente çok yakışır da ne zaman geleceği pek belli olmaz. Kimi, uzun ve hiç bitmeyecekmiş gibi görünen bir yaz mevsimini bölüverir en ince yerinden. Kimi, kara kışlar ortasında saatleri geri çevirir birden. Sokakları yağmur kokan kentin bir aralığında, akşamlar âniden bastırmaya başlar. Şunun şurasında aynı yerde bir hanımeli fırtınasıyla karşılaşalı beri ne kadar zaman geçmiştir oysa? Çalışma odalarında ışıklar erken yanar. Islak kaldırımlarda sarı sokak lâmbaları ışık topları yapar. Güneşin anlattıkları herkese iken, yağmurun anlattıkları herkese göre değildir, öğrenirsiniz. Yaz geçer, güze girmişsinizdir.

Gecenin geri kalan kısmını dosta yazarak geçirmek yürek isteyen bir eylem olmaktan çıkmıştır artık. Arka arkaya gelen cümlelerde benzer kelimeler kullanmak rahatsız ediciliğini yitirmiştir bir anda. Fiil kipleri işlevlerini kaybetmiş, şahıs eklerinin içi boşalıvermiştir. İnsanı kendi kendisinde kaybolmaya çağıran yağmurlar yağar sessiz-

ce. Kendi içinizdeki kuyuya düşmenizi öğütler şair, korkmamanızı.¹ Durup kendi içinize bakmanız için zaman en uygunu gibidir. Üstelik zaman, en çok durup kendi içinize bakmanız için uygun gibidir. Tehlikeli bir yoldur, düşer ve kaybolursunuz.

Denizin yüzü kırışınca âniden ve aynı deniz gökyüzünden daha koyu renkli bir ayna olunca. Kalbinizin bir köşesinde hiç var olmamış bir yağmur gülü, kucağınızda erken açmış bir demet nergis, ürkütücü öykülerin başlangıcında. Ne çok yağmur kuşu içinizin yangınına dokunmuştur. Ne çok ekim geçtiğini ömrünüzden düşünürsünüz. Acelesi olan çayın ne çok, porselen fincanlarda soğuduğunu. Böyle başlamıştır, sonra çoğalmıştır. Yıllar sonra anlarsınız.

Rüzgârın çanı ses verir de inceden, yazlık gelenler çekilir. Kumsal ona her mevsim sahip çıkanlara kalmıştır. Denize anlattığından fazlasını kimseye anlatmamış olanlar kıyıya inerler yeniden, naftalin kokan kazakları sırtlarındadır. Kentin bütün meczupları oradadır da birbirlerini görmezler. Ve biz üç-beş kişi geride kalan, görünürde yitirilmiş bir yaşamın görünmezde yitirilmiş bir yaşamdan fazlasını hesaplamaktan artık korkmadan. Aynı bulutlara bakıp da birbirimizi anlıyorsak, ya da anlamıyorsak, hâlâ anlamıyorsak. Yaz bitmiş güze girmişizdir.

Bir güz yazısı yazmaya kalkışan her yazarın yolu dönüp dolaşıp Eylül'ün bahçelerinden geçer de en güzel cümlesi hangisidir bu romanın, bir türlü kestirilemez. "Her şey çürüyor, her şey", bu mu ifade eder en güzel eylülü? Ya da "Erkek kalbinin kadınların kalbinden daha talepkâr olması, bir haksızlık değil miydi?", yoksa bu mu en güzel ifade eder eylülü?

Bilinmez. Ama denizin rengi yeşile dönüp de küçücük mor kerstenkeleler çimen diplerine saklandığında; tek yaprak kımıldamaz da kıyıda, dalgalar kumsalı vurursa. Açıklarda fırtına vardır, anlarız. Niçin gitmek zorunda olduğumuzu sorarken kendimize, yaz bitmiştir, yağmurlardayız.

1 Korkma düş kendi içindeki kuyuya/Ömer Erdem, *Kırık kapı*

Mayıs İhtilâli

Sis çekilir, görünür vadi. Su ve ışıktan yaratılmış koridor.

Yer: Şimdilik burası. Ama sonra değişmeyecektir.

Küçük bir fark edişle başlar her şey. Her şey gibi neticede bahar da bir andır. Bunlar o yağmurlardır.

Felsefe okumalarının sahife aralarına bir dal mimoza düşer ansızın. İleri yaprakları yoklanan takvimlerde günleri sayılı fırtınaların adları, serçelerin yavrulama zamanına karışır. Kim bilir nerelerden düşmüş yıldızların üçgeni göğün en yüksek tepesindeki makamına yaklaşır. Başlarken munistir, bir hayli sade. Bize ne ihtilâller hazırladığını dünyada kestiremeyiz.

Rüzgârın çanına ses veren gizli bahçelerde asmalar ağlamaya başlayınca bir kere, yolculuk başlamıştır. Açar bakarsınız, defterinizin sol üst köşesi kendinden tarihli sayfalarını. Bir bahar yazısı yazmaya çoktandır başlamışsınız. Yazınızı siz bile tanımazsınız.

Şubatlarda kardelenler kışa dairdir, gecikmiş nergislere karışır. Soğuk yağmurlar altında henüz Vivaldi çok uzaklardadır. Yine de kaldırımlarda ışık toplarına ihanet etmenin tadı duyulur ilk kez. İlk kez uzak bir hatırıya dönüşür köşe başlarındaki kestaneciler. Kendinizden utanır, hayretler edersiniz. Ama iş işten çoktan geçmiş, ok yaydan bir kere fırlamış gibidir. Değil mi ki cemreler havaya, suya ve toprağa düştüğü kadar ruhunuza da değmektedir. Ve değil mi ki bahar bir yığın hatıranın ayrıntısında ruha dair bir hikâyedir. Lâkin hatıralardan ibaret bir şey hiç değildir. Her yıl yaşarız da hiç ikinci kez yaşamayız bu yeniden doğmakları.

Mart sonlarında çoban çantaları, mavi mineler baş kaldırır sesizce. Baharın sesi duyulur duyulmaz arası, sürgün çiçekleri. Kapı kırılmıştır. Otomobil ön camları omuz hizasına kadar açılır bunca aradan sonra. Ve ansızın yün ceketler, naftalin kokusu çoktan uçmuş, çıkarılıp kola atılır. Mart 21'lerde zerrin kadehler. Güneş artık koç burcundadır. Hür irade yerini duyguya bırakmaktadır.

Nisanda menekşeler, düğün çiçekleri.

Lâle tarhlarında İstanbul lâleleri.

Yağmur sabahlara kadar usul usul ve gizlice. Koyu yeşil yaprakları yıkamaya başlayıp da bahçelerde, bir hazırlık bir hazırlık gidince.

Çimenlerin tazeliğini yüreğimize düşürüp de, ilk kez görüyormuş gibi olunca papatyaları. Bahar bulutlarının gölgesi kaç zamandır ufku özlendi bir denize dökülünce. Minicik mor kertenkeleler güz başında bıraktığımız yerden uzatıp da üşümüş burunlarını, güneşe serilince.

Yere diz çöküp toprağı koklarsınız. Sıfıra yaklaşır yaşamla aranızdaki mesafe. Oluşa vasıtasız katılır, aracısız yaşarsınız. Kelimeler ihanet etmezler, "bahar" bahardır artık. Çimendir "çimen". Bir aykırı sevinç ses verir her zerrenizden. Işık, hava ve sudan mürekkep bir bütünle birleşir, bir düğün çiçeğinin kıyamete dönüşmesi ne kadar kolaymış meğer öğrenirsiniz.

Cebinizde ateş böcekleri, gelmiş geçmiş bütün romanların özeti kalbinize çıkartılmış, vazgeçersiniz eski sevgililerin yerine yenilerini koymaya çalışmaktan: Geç kaldınız, itiraf ediniz. Ama alınız şu ân-ı bahar sizin.

Kapılar açılır ansızın, esâtirin dünyasına dalarsınız. Defne, iffetini korumak için yemyeşil bir dala dönüşür, yaz kış solmayan. Kendini beğenmiş delikanlı, su kıyısında açan nergise. Papatyalardan taç yapmak ilk günkü anlamına bürünür, masum ve beyaz. "Nutuklar irad etmesi gereken kaza kaymakamı" nı nihayet anlarsınız. Hani şu kırılara çıkan. Ceketinin düğmelerini çözmüş, boyun bağıını gevşetmiş. Otlara yüzü koyun uzanmış da çimen sapı çiğneyerek şiirler yazmak-

tadır. Bir yerlerde homurtulu ve ciddi bir kalabalık onu beklemektedir.

Beklesin. Siz beyaz ve muslin giysiler içinde değil misiniz?

Ve saçınızda papatyadan taçlar yok mudur?

Küçük ve sessiz ve hanımeli kokan yağmurlar prizmalar yaparak gizli bahçelerden geçmeye başlar. Yumarsınız gözlerinizi. Kirpik uçlarınız ıslanır. Dokununca hülya bozulmaz.

Peki bu haller neden böyledir?

Kışın bitimine ilişkin bir müjde ya da yaza dair bir vaad taşıdığı için mi? Tabii ki hayır. O, başlangıç ya da bitiş olmak yerine sadece kendisinden ibaret bir oluşa, üstelik tek yaşayışlık bir oluşa ad olduğu için bahardır. Göz açıp kapayınca kadar geçecektir biliriz. Öyle bir sabah doğacaktır ki aynı gizli bahçeye artık başka bir şeydir. Biliriz de canımız yanmaz. Prensesler hiç solmayan gülleri fırlatıp atacak olduktan sonra, bitimsiz baharı kim ne yapsın?

Nihayetinde filbahriler. Leylâklar.

Ruh ansızın kendi kendisiyle yüz yüze gelir. Çözülür anlamı ait oluşun.

İhtilâl mayısta patlar.

Güller mayısta açmaya başlar.

Aşklar ve Sûretler

Aşklar ve Sûretler

Fuzuli, “kendi öz” sûretini taş üzerine çıkartarak Şirin’e veren nakkaş Kûhken (Ferhat)’in bu davranışından, geleneğin sûret üzerine bina ettiği anlam birikiminin tam tersi istikamette bir yorum çıkarır;

*Kûhken Şîrîn’e öz nakşın çekip vermiş firîb
Gör ne cahildir ki yontar taştan öziyçin rakîb*

Aşkın, sevkitaibiisi içinde gayet masum ve kendi mantığı içinde de gayet “mantıklı” duran bu davranıştan koskoca bir cehalet örneği çıkarırken Fuzuli, asıl ve sûret arasındaki hiç de küçümsenemeyecek rekabetten söz etmektedir. Bir başka ifadeyle sevgilinin yokluğunda, onu sûretinde büyüten âşıkın artık bir daha o sûretten vazgeçememesi ihtimalinden. Asıl gelse bile.

Dikkatli bir bakışla bu kompleks, sevgilinin, âşık nezdinde, kendi imgesiyle sokulduğu yarıştan mağlubiyetle çıkarılması olarak okunabilir.

Metin Erksan’ın, sinema salonlarında gösterilmeyen, ancak bir avuç meraklısına ulaşabilen, birkaç kez de televizyonda gösterilen filmi Sevmek Zamanı’nda; güz yağmurları yağarken, tamir için girdiği bir yazlıkta duvarda asılı kocaman siyah gözlü ve siyah saçlı bir kadının resmine giderek artan bir şiddetle ve ümitsizce âşık olur genç boyacı. Sûrete âşık olmasıyla tipik geleneksel davranışı yüklenen delikanlı aradan zaman geçip de kızın (asılın) çıkagelmesinden sonra geleneğin duyuş teâmülünden sapma göstermeye başlıyor. Beklenen, asıl gelince sûretin hükmünü yitirmesidir. Oysa, kocaman gözlü kız,

belki resimdekinden daha güzel ve kocaman gözleriyle çıka gelip de, delikanlının ilgisine ilgisiz kalamayıp, işte ben geldim, resmimi değil beni sev, dediğinde aldığı cevap: Ben resmini seviyorum, seni değil. Doğru, resmini seviyorum, seni değil. Çünkü seni görmeden önce gördüğüm ve senin yokluğunda senin sûretin üzerinden büyüttüğüm sana, kendimi ilâve ettim. Seni kendi içimde senden başka bir biçimde var ettim. Böylece senden, “sen”den de farklı bir sen çıkardım. Şimdi o “sen”i seninle nasıl bozabilirim?

Çünkü aşk bir yeniden var etme eylemidir. İçimizde sürekli yeni senler oluştururuz. Üstelik öyle senlerdir ki bunlar, “sen”e de uymaz. Şair seslenir: “Seni seviyorsam bundan sana ne?”

Bazen bir hayal, gelip geçici bir sûret aslından ne kadar tehlikeli olabiliyor. Tehlikeli, çünkü sûreti içinde büyüten âşık, kendisini katarak onu büyütüyor.

Bu yüzden belki en baştan yapılması gereken anlaşmadır aşkta sevenin sevileni uyarması: İzin verir misin, seni kurabilir miyim? Seni yeniden yazabilir miyim? Kendi içimde senden bambaşka bir sen çıkarabilir miyim? Sonra tutup seni onunla yarıştıracak mıyım? Sonrasında, ona uymuyorsun, diye canını acıtabilir miyim? Hayır tabii ki! Böyle bir anlaşmaya kim “evet”, diyebilir? Nasıl cesaret edilebilir bu “evet”e? Evet, izin veriyorum içinde, benden bambaşka bir ben oluşturabilirsin. Sonra tutup beni onunla yarıştıracak mısın. Sonra ona uymuyorum diye canımı acıtabilirsin. Benim realitenin istilâlarına mağlûp düşmüş etten ve kemikten bedenimi düşlerinin ölçeğine vurabilirsin. Ve sonra düşlerinin ölçeğine uymuyorum diye beni reddedebilirsin. Hayır. Elbette ki hayır. Rekabet edemeyeceğim yegâne, içinde benden çıkardığın yeni bendir. Bir tek senin içindeki kendi görüntümlle yarışmam. Sûretim benden öndedir sûretimle yarışmam. Çünkü senin içindeki sûretim üzerinde sen varsın. Onu kendinle biçimlendirmedesin.

Bir kere bu noktaya gelindi mi her sevileni bekleyen acı aldanış: “Beni seviyor”. Hayır seni sevmiyor. Kendi içinde yarattığı bir seni

seviyor. Bu eylem kendi düşlerinin tümünü sana yüklemesine kadar sürecek. Ay'ın halleri. Büyüyen bir hilâl. Sen sadece izin vereceksin, eşlikçiliğin bu. Sonra sen ve kurgusal sen bir süre örtüşeceksiniz. Dolunay. Sonra örtüşmeyen kısmın örtüşen kısımdan fazla olduğu bir gün mutlaka gelecek. Eksiği sol tarafında, küçülen bir hilâl.

Sûretin içimizde oluşturduğu ve aslı tehdid eden tehlikeli derinleşme, çok kolay göz ardı edilebilecek türden değil. Sûreti içlerinde o kadar büyüttükleri için pınar başında karşılaşan Hüsrev ile Şirin birbirlerini tanımadan geçer ve giderler.

Kühken'e en büyük rakib, Şirin'e verdiği kendi sûreti.

Puşkin "meğer ki bir hayale âşıkımışım" yazıklaşmasında.

Attila İlhan "Git başımdan Aysel, seni seviyorum", dedikten sonra, "Ne kadınlar sevdim, zaten yoktular", fark edişinde. Ünlü mısram sahibi, Aysel'i başından gitmeye zorlarken aslında Aysel'in, içindeki Aysel'i yok etmesinden korkmakta.

Hayyam bir gece boyunca birlikte olduğu sevgiliyi yola koyduktan sonra "şimdi" demekte, "Şimdi sevgiliyle birlikte olma zamanı". İçindeki sevgili dışındaki sevgiliden daima daha çok çünkü. Ya da kim bilir dışındaki sevgili içindeki sevgiliden eksik.

Nedim, şiirinin onca dilberi vâf edişine rağmen,

*Yok bu şehir içre senin vâf ettiğin dilber Nedim
Bir perî sûret görünmüş bir hayal olmuş sana,*

hükümünde, biraz da kırgın.

Attila İlhan'ın sevdiği kadınlar da, Nedim'in vâf ettiği dilber de, aslında fevkalâde varlar. Var olabilecekleri yerdeler sadece. O yerden baktığımızda, aşk basit bir kurma eylemidir ve seven ve sevilen arasındaki ilişki zannedildiği kadar da çok değildir. Sevilen fark eder sonunda: Sevdiğin ben değilim. Seven fark eder: Sevdiğim sen değil-sin.

Sûret Üzerine

“Aşkın estetiği” üzerine kurulu eski kültür atlasında sûret, varılan değilse de varılana giden yolda yer alan bir durak olarak temel kavramlardan birini teşkil etmekte.

Görünmeyenin bir remzi olarak taşıdığı bereketli çağrışımlar sûret etrafında, zengin bir tasavvuf terminolojisi ve iç macerası doğuruyor. “Tasvir yasağı”, farklı yorum kanatlarından oluşan geniş bir yelpaze oluşturmuş olsa da.

Tasavvuf, sûretin aşılması ve asıl olana varılması doğrultusunda bir program telkin ve tebliğ etmekte. Çünkü cevher manadadır, sûret arazdır. Mana sabittir, sûret değişken. Sûretin kıymeti işaret ettiği özden kaynaklanır, o kendi başına bir anlam ifade etmez.

Tasavvufun dünyasında sûretin taşıdığı kıymet, var edilen ile var eden arasındaki ilişkiyi örneğin, nakış ve nakkaş arasındaki ilişki ölçüğünde örneklemiş olmasından. Taş bu merkeze bırakıldığında, nakış ve nakkaş arasındaki ilişki, eser ve müessir, yaratan ve yaratılan halkalarında genişleyip durmakta. Her nakışta nakkaşa bir yol vardır. Aslolan nakış değil nakkaştır. Ve tasavvufî edebiyat, nakış-nakkaş örgüsü etrafında bir hayli ısrarlıdır.

Ayâna yoğ idi itimâdı

Nakkaş idi nakştan murâdı

Dış gerçekliğin ayrıntılarıyla oyalanmayan, nakıştan hareketle nakkaşı arayan eski kültürün bilinci ve içsel programı bu mısralarda aşikâr.

Nesima,

Nakkaş bilindi nakş içinde,

diyor ve bir çırpıda bütün macerayı özetliyor.

Kemalpaşazâde, Yusuf u Züleyha'sında aynı sehl-i mümteni içre,

Ko nakşı sen gönül nakkaşı gözle,

ilhamında.

Naili dünyayı dolduran sûretleri mestâne bir bakışla süzüyor ve her birini geçiyor:

Mestâne nukûş-ı sûver-i âleme baktık

Her birini bir özge temâşâ ile geçtik

Sûret neticede durağan bir sabite, aşılması gereken bir basamak. Yaşar ama onu yaşatan, kendi özündeki hayat değil, asla göre üzerinde oluşturulan ödünç hayattır. Çünkü sûrette, onu sahibi ile bir kılan öz eksiktir. Asıl geldiği zaman hükmünün geçmesi, sûrete takılıp kalmanın makbul tutulmaması bu yüzden.

Bahai,

Güzel tasvir edersin hâl ü hatt-ı dilberi amma

Füsûn-ı fitneye geldikde ey Bihzâd neylersin,

derken, işte bu “can” eksikliğinden şikâyet etmektedir.

Görmeden inanmak gibi büyüleyici bir iman terbiyesinin gölgesinde boy veren eski kültür, içte büyütülen bir asla binaen sûrete (resme) âşık olmak konusunda da bir hayli mahir. Hemen her halk hikâyesi ve mesnevîde temel eylem motiflerinden birisi sûret yoluyla aşk.

Öyle ki mesnevî ya da halk hikâyesi kahramanları arasında “doğal” yollarla âşık olanlarına rastlamak neredeyse imkânsız. Kahramanlar yekdiğerini benzer kalıplar içinde, ya resimden ya da anlatılanlardan tanıyarak severler. Hurşid ü Ferahşad mesnevîsinde Behram, bir rüzgârın sarayına kadar uçuruverdiği ipek bir zemin üzerindeki sûretinden Hurşid'e âşık oluverir.

Hüma vü Hümayun'da Hüma, bir av sırasında girdiği köşkte Hümayun'un resmiyle karşılaşır ve ona tutulur. *Vâmuk u Azra*'da Çin hakanı, ressamının yaptığı bir resimden Turan hakanının kızını sever ve onunla evlenir. Oğulları Vamık, o da babası gibi sûretinden tanıdığı bir kıza, Azra'ya âşık olur.

Pervane, Şem'e, sûretini gördükten sonra pervane kesilmiştir. Şem ise Pervane'ye, anlatılanları dinleyerek sevdalanmıştır.

Hüsrev'in Şirin'e aşkı, hakkında duyduklarından kaynaklanır. Şirin de Hüsrev'i bir resmini görerek sever. "Zevk-ı sûret"i benliğinde ezelden taşıyan Ferhat zaten bir nakkaştır ve Şirin'e sûretinden âşık olmuştur.

Dikkatle bakıldığında eski edebiyatı dolduran bütün bu kahramanlar sûreti aşıp bir biçimde asla varma kabiliyetine sahip görünmektedir. En ünlüleri de Leylâ'yı olanca güzelliği ile çölün gecesine terk eden Mecnun'dur elbet.¹ Gerçi Mecnun ile Leylâ birbirlerini suretâ değil, vechen görüp sevmişlerdir ama Mecnun yüklendiği aşkın basamaklarını çıkarken Leylâ'dan geçme faslına uğramadan edemez.

Çölde gezen Mecnun bir gün çocuklar tarafından kayalara çizilmiş, kendisi ile Leylâ'nın sûretini görür. Ve Leylâ'nınkinin üzerinden bir kalem geçirir, karalar onu. Görenler kınayarak, ayıp değil mi, derler, bari onunkini bırak da kendininkini sil. Âşık maşuka perdedir, diye cevap verir Mecnun. İlk bakışta, Leylâ ile kendisi arasına giren "Leylâ'nın sûreti"ni terk olarak çözümlenebilecek bu davranış, sonunda Mecnun'un Leylâ'yı da terk etmesiyle neticelenecek bir tavrın ifadesidir. Leylâ kendi sûretine göre asıl, Mevlâ'ya göre sûrettir çünkü. Her sûret bir önceki sûrete göre asıl, ama bir sonraki asıla göre de sûret hükmündedir. Her sûret bir önceki sûrete göre vuslat, bir sonrakine göre hasret.

Ve bu hasret mutlak olanda son bulur sadece. Çünkü orada bütün sûretler hükümsüzdür artık.

1 "Leylâ olanca güzelliğiyle mutlak bir karanlığın gecesine terk edilmiştir", Ümit Aktaş, *Akil Aşk ve İslâm*, Birleşik, İst. '97, s.228.

Rüya

Halide Edip ünlü romanı **Sinekli Bakkal**'ı, tasavvufî düzlemde çözümünü ikaz ettiği bir gölge oyunu imgesi üzerine oturtur ve bu uyarıyı daha romanın dünyasına girmeye hazırlandığımız kapıda, bir epigramla gerçekleştirir. Muhyiddin Arabi'nin hemen bütün teoriyi özetleyiveren cümlesidir bu: "Kâinatta ne varsa hepsi vehim ve hayal, yani aynalara vuran akisler veyahud gölgeler".

Böylece bir yandan, romana yedirilen Karagöz (ki Karagöz gölge oyunudur) imgesiyle taşıdığı tasavvufî remzi destekleyen **Sinekli Bakkal**, diğer yandan da modern insanın hırpalanışlarına yine tasavvufî temelde çare üretmektedir: "Kâinatta ne varsa hepsi vehim ve hayal". Acıyor mu acıyan yerleriniz? Ne gam! Geçerliği sıfır nezdinde bir acı değil mi bu neticede?

Yaşanan âlemin türlü suret sıkıntıları karşısında, geniş ölçekli bir rüya metaforu, çile çeken insana her zaman için cazip bir sığınak olagelmekte. Bu sığınış tasavvufî ya da felsefî anlamda bir altyapı taşımaya bile geçerli bir cazibe. Bir başka deyişle kendi izahını taşımayan bir duyuş başı boşluğu içinde kalarak el yordamı ile gelen bir sezikle sınırlansa bile böyle bu: "Kâinatta ne varsa hepsi vehim ve hayal". Acıları azaltıcı, dahası geçersiz kılıcı tılsım tam da burada şaire bakılırsa:

Rüya bütün çektiğimiz

(Ahmed Arif)

Kuşkusuz, doğum ve ölüm gibi nesnel anlamda kavranabilirliği şimdilik mümkün olmayan iki bilinmeyen/iki ölüm arasında, bir

rüyayla sarmalanmış olduğunu farz etmek acı çeken insan için sağaltıcı bir ruh hali. İki bilinmeyen arasında biz. Acıyan yerlerimiz. Uğradığımız haksızlıklar, anlam veremediğimiz adaletsizlik. Bitimlerimiz, tükenişlerimiz. Dayanılır gibi değil. İyi de neye göre? Acılarınızla aynı düzlemden tuttuğunuz bir bakış noktasına göre.

Fakat bulunduğu yerden, kuşbakışı kendisine bakabileceği bir yere kadar yükselmeyi başarabilen insan; zamanın ve mekânın anlamını yitirecek denli küçüldüğü, bir başka deyişle anlamını yitirdiği yerden kendisine bakmayı başarabilince, bütün acılarının hafiflediğini fark eder. Kozmik bakış noktası denebilecek bu noktanın büyüleyiciliği, insanın bu dünya âlemini bir rüya olarak yorumlamada azamî teslimiyetle hareket etmeyi başarabilmesinden ve artık acılarını (mutlulukları gibi) önemsememesindedir. Tedbire ve irade-i cüz'îye rağmen. Bir vurdumduymazlık noktası değil, bir aşkınlık noktası olarak. Rüyada kesilen parmağım, dahası rüyadaki ölümüm. Uyandığım an ne kadar anlamı kalıyorsa, gerçek hayatıma uyandığım/doğduğum (ya da öldüğüm) an işte ancak o kadar anlam içerecek bir acı. Öyleyse ağlamak neden? Rüya noktası bu işte, uyanırken varılan: "Kâinatta ne varsa hepsi vehim ve hayal".

Ve dahi;

Rüya bütün çektiğimiz

"Nesneler bir hayal olsun ya da olmasın fark etmez, ben de niha-yet bir hayal sayılırım", diyor Sidarta, "Ve böyle bir durumda ben nasılsam nesnelere de öyledir". Ben nasılsam, ben bir hayalsem; nesnelere de öyledir, nesnelere de hayaldir. Ne demek bu? Bıçak kesmez demek bu, iğne batmaz. Su boğmaz, ateş yakmaz, gülün dikenini yok demek bu.

Shakespeare, yaşamı bir rüya olarak yorumlamaktan zevk alıyor. Ona göre "Gezinen bir gölgedir hayat". Üstelik "Rüyaların yapıldığı maddeden yapılmayız biz ve uykuyla çevrilidir küçüçük hayatlarımız". Varlığı, şüphe ve red arkasından çağrılı bir gerçeklik üzerine inşa eden Descartes ise, "Tüm yaşamının bir rüya olmadığından nasıl emin

olabilir insan?" istifhamında. Gerçi onun cümlesi rüyaya varan bir akılcılıktan çok, akılcılığa varan bir rüya yolculuğudur ya, yine de kulağa hoş geliyor: "Tüm yaşamının bir rüya olmadığından nasıl emin olabilir insan?" Her halde kolay emin olamaz. Bu yüzden Berkeley'de bu düşünce had safhada ifadesini buluyor ve insan ve varlık tümüyle bir başka bilinçte yer almak biçiminde yorumlanıyor: "Belki bir düşünceden başka bir şey değiliz biz".

Öyleyse bütün mesele bir algılanış kurmacasından mı ibaret? Lâkin bir rahip olan Berkeley'in tümünden gelimci felsefesinde sözünü ettiği bilincin en yüksekte yer alan İlâhi bir bilinç olduğunu fark etmek gerek. Hepimiz bir rüyadayız, dahası rüyayız; ama en yüksekteki "hakkatin hakikati" olan "Yegâne"nin rüyasında.

Hepimiz Eflatun idealarından bu dünyaya düşmüş görüntüler değil miyiz şunun şurasında? Hepimiz bir rüyanın derinliğinde ahidleşmedik mi? Bunun için önemli değil mi "İnsanın gördüğü rüyaları hatırlaması?" Hepimiz âlem-i misalden âlem-i şühûda düşmedik mi? Ve değil mi ki Hz. Peygamber, "İnsanlar uykudadırlar. Öldükleri zaman uyanırlar", buyurmuştur.

Ve yine o insanlar öldüğü zaman her şey, aradan bir perde sıyrılmış gibi düşten gerçeğe dökülür: "Üzerinden örtünü (perdeni) kaldırdık. Bugün gözlerin daha keskindir", (*Kaf*, 22).

İyi ki bir düşteyiz.

İyi ki ölüm var.

Mâzi ile Muâşaka

Mâzi tehlikeli sözcük. Mâzi ile muâşaka, tehlikeli serüven. Mâzi ile nerede ve nasıl irtibatlanacağız, işte büyük mesele. “Ne kadar çok hatıra ve insan!”, lâkin biz neredeyiz? Tanpınar, *Beş Şehir*’in İstanbul bahsinde uzun uzun bu soruların cevabını arar. XVI. asır aynalarının derinliğinde kaybolma tehlikesine kendimizi gözü kapalı teslim mi edeceğiz, nostaljinin ucu melankoliyken? Yoksa mâzi ile, bugüne dahası yarına yönelik bir irtibat noktası mı bulacağız? Mâzi ile, mâzi için ve mâzide mi? Yoksa bugün ve yarın için mâzi ile mi?

Mâziyi kendisinden ibaret bir dizin içre okumak nostalji doğuruyor. Koruyucusu olmayan bir sözcük: Mâzi-perest. Günün kıymetleri karşısında salt mâziden devşirilmiş kıymetlerle tutunmaya çalışmak kendinden kaçışın ikinci adı. Düşler tescilli çoktan. Mâziyi tümüyle reddetmek, o da mâziye gömülmek kadar kolay ve tehlikeli. Modernitenin sunduğu cazibesi bol bütün kopuş reçetelerine rağmen, olmuyor. Kalıyor geriye son ihtimal: Bugünü ve yarını feda etmeden geçmişle yakalanan bir iletişim noktası. Hasılı o kadar kabul gören formülle; “İmtidâd”, “Kökü mâzide olan âtî”, geçmişten çıkıp geleceğe uzanan bir varlık sarmalı. Geçmişin kıymetlerini bugün ve yarın için dönüştürebilme gücü ile bir mâzi bilinci kısacası.

Mâzi-perest, hamisi olmayan kelime.

Hal, nilüfer; su üzerinde, bir o yana yüzüyor, bir beriye.

Kökü mâzide olan âtî, en iyi teklif.

Bir varlık sarmalı, dünden bugüne.

Ömer Seyfeddin, sanatçının yıpratıcı hal ile bağdaşamayınca romantik mâziye çekildiğinden söz eder, tarihî hikâyeleri söz konusu edildiğinde. Aldanmamak lâzım. Romantik mâziye çekilse de Ömer Seyfeddin alabildiğine gündedir. “Başını Vermeyen Şehir”, “Kütük”, “Vire”, “Pembe İncili Kaftan” ve bütün o diğerleri. Yangın yerine dönen bir memleket istiaresinde, tarihin gizemli koridorlarında hoşça bir hal ile gezinmek için yazıldıklarına bizi kim inandıracak? Yahya Kemal’in, “İstanbul’u Fetheden Yeniçeriye Gazel”i peki? Aslında Millî Mücadele’nin isimsiz neferine sesleniyor mu? Vur!

Bu yüzden Tanpınar yeni yapılmış bir Süleymaniye karşısında tedirgin. On dakikadan fazla kalmayı göze alamıyor. Süleymaniye’yi büyüleyici kılanın, asırlar geçtikçe onun üzerine sinen anlam tabakaları olduğunu fark ediyor. Bunun için işte, asıl meselenin onlara bugünden bakmak, bir başka deyişle “Yokluklarının bıraktığı boşluk duygusunu” yaşamak olduğunu biliyor. Bu boşluk duygusundan kaynaklanan hasret, aslolana denk düşüyor. Aramak ve özlemek yetiyor bir bakıma. Bulmaya gerek yok bile. Çünkü onu, yani mâziyi, bugünden bakarak benimsedikçe, kendi hayatımıza ve bugünümüzle birlikte yarınımıza da sahip çıkacağız. Ve dahi kendimize.

Bugüne seslenmezse mâzi yerinde kalabilir pekalâ.

Mâzi yerinde kalabilir pekalâ, iyi de, bu inanılmaz cazibe, peki bu ne demek oluyor? Bütün imtidâd teorileri bir yana, neden mâzi bütün acıları bir anda yokmuş gibi indiriyor?

Aslında, ne kadar mutsuzduk. Ama buradan bakınca, ne kadar mutluyduk, böyle görünüyor.

Zaman mı, ki kandırıp duran gözbağcı, her şeyi güzelleştiriyor?

Zaman mı ölümü bir rüyaya döndürüyor?

Bunun için mi Adalet Ağaoğlu *Romantik Bir Viyana Yazı*’nda “Geçmişin kokusu yok”, diyor. Geçmişin kokusu yok. Onca kan, kin, gözyaşı, savaş, ölüm ve ihanet aslında yerli yerinde duruyor. Ama geçmişin kokusu yok işte. Uzaklaştıkça, görüntü güzelleşiyor, kendimizi katarak büyüttüğümüzden. Bu yüzden mâzi bize bunca içe sin-